

Wojciech Krawczuk

ORCID:0000-0001-9191-9415

Archiwum Narodowe w Krakowie

Inne drogi w archiwum

Other roads in archives

SŁOWA KLUCZOWE: paleografia, spuścizny, kultura materialna

KEY WORDS: palaeography, legacy, material culture

ABSTRAKT: W artykule opisano możliwości poszerzenia katalogu badań archiwistyki oraz paleografii. Chodzi o odtwarzanie motoryki pisania, połączenie badań nad spuściznami z analizą zachowanych artefaktów w określonej strukturze. Istotne wydają się badania nad zachowaniem wyobrażenia o danej przestrzeni.

ABSTRACT: The article describes possible ways of expanding the archival and palaeographic research catalogue. The idea is to recreate writing skills, combining research on legacies with the analysis of preserved artefacts in a defined structure. Research on preserving the image of a given space appears to be important.

Chcę podziękować osobom, które zainicjowały spotkanie zaduszkowe. Profesorowie Halina Dudała i Waldemar Chorążyczewski, w moim rozumieniu tego przedsięwzięcia, chcieli skłonić nas do rozmyślań oderwanych od codziennego schematu. A jest to trudne, gdyż oznacza odejście od pewnego rytmu i kształtu naszych zwyczajowych postępowań również w pracy badawczej.

W swojej wypowiedzi chcę podzielić się z Państwem kilkoma refleksjami na temat możliwości rozpoczęcia nowych tematów w badaniach archiwalnych. Uwagi wynikają z lektur, o których nie ma czasu porozmawiać,

gdyż pewne kwestie są bardzo odległe od ukształtowanych głównych tematów archiwistyki.

Zacznijmy od Mariana Brandysa i jego pamiętnej książki sprzed lat *Kozietulski i inni*¹. Autor miał okazję pracować nad spuścizną Jana Hipolita Kozietulskiego, użyczoną mu przez Jerzego Dunin-Borkowskiego. Kilka teczek korespondencji stało się dla niego bramą do świata szwoleżerów. W pewnym momencie Brandys tak dobrze poznał charakter pisma i sposób pisania Kozietulskiego, że zauważał nawet pauzy, gdy Autor zawieszał na chwilę proces zapisu. Przyznam, że byłem pod wrażeniem takiej spostrzegawczości, takiego wczucia się w rytm pisania. I nie dawało mi to spokoju, właśnie te uwagi. Teraz myślę, że jest to dla archiwistów, historyków, ale także grafologów ścieżka prowadząca do uzyskania nowego, istotnego pola badawczego. Zapis poza treścią ukazuje nam przecież motorykę ręki, jej ruch. Sposób pisania, ułożenia dłoni, szybkość zapisu, umiejętność. Program komputerowy jest w stanie odtworzyć właśnie te aspekty tworzenia pisma. Moglibyśmy zobaczyć rękę Kozietulskiego, Zamoyskiego, Napoleona w procesie tworzenia. Dla mnie to jak sięgnięcie na drugą stronę, dotknięcie innego wymiaru przeszłości, zapomnianego, lecz przecież istniejącego.

Chris Gosden otwiera inne drzwi. W *Historii magii* jeden z ostatnich rozdziałów nazwał „Extending human beings”, a więc rozszerzaniem istot ludzkich. Co to znaczy? Gosden przypomina, że jeszcze niedawno rozdzielano umiejętność abstrakcyjnego myślenia od ciała, które było jedynie podporą tego procesu. Teraz jednak sytuacja się zmienia i to diametralnie. Już nie tylko ciało kształtuje nasze myśli, ale świat, w którym jesteśmy zanurzeni, staje się nami w jakiejś części, rzeczy stają się partnerami w naszych działaniach, być może partnerami aktywnymi. Wskazuje przy tym np., że bardzo trudno imitować pisanie bez długopisu w ręce, my tworzymy przedmioty, ale one nas². Gdzie tu jednak zadanie dla archiwisty? Przypominają mi się opowieści o mieszkaniach, z których wynosimy dary dla nas, czyli najczęściej spuścizny, fotografie, dokumenty. Są to mieszkania zazwyczaj już opuszczone przez właścicieli, ale pełne wspomnień. Pamięć kryje się nie tylko w archiwaliach, ale w całym kontekście przestrzeni, obrazów, zdjęć na ścianach, mebli, pocztówek w szufladzie. Rozbijamy ten zespół jakże orga-

---

¹ Marian Brandys, *Kozietulski i inni*, Warszawa 1982, s. 5–7.

² Chris Gosden, *Magic. From Alchemy to Witchcraft, from the Ice Age to the Present*, London 2020, s. 415–417.

niczny, bo przecież my archiwiści jesteśmy od archiwum. Muzealnicy niech wybiorą coś dla siebie. Reszta pójdzie do śmieci. Claudio Magris w swoim *Dunaju*, opisując dom Eliasa Canetti, zwrócił uwagę na opowieść istniejącą w miejscach, pokojach, terenach, jaką należy tylko odcyfrować³.

Takie badania są już podejmowane. Chciałbym w tym miejscu zwrócić uwagę na książkę Małgorzaty Roeske, „*Piwnica bliżej śmierci, strych bliżej nieba*”. *Etnografia ukrytych przestrzeni domu*, z 2018 r.⁴ Wewnętrzna struktura domu czy mieszkania oddaje według autorki nasze bytowanie także w wymiarze sacrum. Przytoczę tylko jeden tytuł podrozdziału; „Obszary kontaktu z transcendencją”, w którym M. Roeske stara się udowodnić że, przestrzenie strychu czy piwnicy mogą stać się portalami tranzytu w inne światy. Czy nie pamiętamy tych wyobrażonych światów z dzieciństwa?

Opuszczając w 2020 r. dotychczasowe pomieszczenia archiwum, sporządziliśmy dokumentację fotograficzną w postaci zdjęć sferycznych. Będzie można zobaczyć czytelnię na Wawelu, pracownię na Lubicz, pokoje na Orzeszkowej czy na Siennej. Myślę, że będą te zdjęcia ważnym uzupełnieniem pracy Kamili Follprecht, Karoliny Zięby, Pawła Ząbczyńskiego dotyczącej pomieszczeń i ludzi archiwum w latach 1878–2021⁵.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

Brandys Marian: *Kozietulski i inni*. Warszawa: Wydawnictwo Iskry, 1982.

Follprecht Kamila, Zięba Karolina, Ząbczyński Paweł: *Na drodze do współczesności. Archiwum Narodowe w Krakowie. Ludzie – Miejsca – Praca*. Kraków: Archiwum Narodowe w Krakowie, 2021.

---

³ Claudio Magris, *Danube*, transl. by Patrick Creagh, The Harvill Press, 2001, s. 356–358; idem, *Dunaj*, tłum. Joanna Ugniewska, Anna Osmólska-Mętrak, Kraków 2018.

⁴ Małgorzata Roeske, „*Piwnica bliżej śmierci, strych bliżej nieba*”. *Etnografia ukrytych przestrzeni domu*, Kraków 2018.

⁵ Kamila Follprecht, Karolina Zięba, Paweł Ząbczyński, *Na drodze do współczesności. Archiwum Narodowe w Krakowie. Ludzie – Miejsca – Praca*, Kraków 2021.

- Gosden Chris: *Magic. From Alchemy to Witchcraft, from the Ice Age to the Present*. London: Penguin Books, 2020.
- Magris Claudio: *Danube*. Transl. by Patrick Creagh. The Harvill Press, 2001.
- Magris Claudio: *Dunaj*. Tłum. Joanna Ugniewska, Anna Osmólska-Mętrak. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2018.
- Roeske Małgorzata: *„Piwnica bliżej śmierci, strych bliżej nieba”*. *Etnografia ukrytych przestrzeni domu*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2018.

AUTOR: Wojciech Krawczuk – prof. dr hab., dyrektor Archiwum Narodowego w Krakowie, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego; zainteresowania badawcze: archiwistyka, kancelaria królewska, dzieje Szwecji; e-mail: wkrawczuk@ank.gov.pl.

AUTHOR: Wojciech Krawczuk – Professor, Director of the National Archives in Kraków, Jagiellonian University Institute of History, research interests: archival science, royal chancellery, history of Sweden; e-mail: wkrawczuk@ank.gov.pl.